

ЛІТЕРАТУРА

1. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування і оцінка: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури. – 2005. – 352 с.
2. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Навч. пос. 2-ге вид. без змін. – К.: КНЕУ. – 2006. – 316 с.
3. Гавва В.Н., Божко Є.А. Потенціал підприємства: формування і оцінювання: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури. – 2004. – 224 с.
4. Авдеенко В.Н., Котлов В.А. Производственный потенциал промышленного предприятия. – М.: 1989. – 240 с.

Надійшла 29.06.2009

УДК 65.012.123

**МОНІТОРИНГ ЯК ОСНОВА ПІДТРИМКИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ
В СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

І.О. ТАРАСЕНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті розглянуто програмні та організаційно-методичні питання здійснення статистичного моніторингу. На основі аналізу зарубіжної та вітчизняної практики моніторингу та оцінки соціальної відповідальності бізнесу розроблено методичний підхід щодо оцінювання рівня корпоративної соціальної відповідальності за складовими економічної, екологічної та соціальної результативності

В умовах світової фінансової кризи, яка позначилася на стані як окремих підприємств, галузей, так і національної економіки в цілому, а також враховуючи взятий Україною курс на створення суспільства сталого розвитку, особливо зростають вимоги до ефективності прийняття та реалізації обґрунтованих оперативних та стратегічних рішень на всіх рівнях – від державного до рівня окремих суб'єктів господарювання. При цьому слід зазначити, що ефективність управлінських рішень часто залежить не стільки від кількості наявної інформації, як від її якості, досконалості системи показників, що характеризують досліджуваний об'єкт, глибини їх обробки, узагальнення та представлення даних у належній та зрозумілій формі. Це свідчить про актуальність питання розробки цілісних систем збору, обробки, передачі та зберігання даних, а також їх аналізу, візуалізації та документування з метою прийняття рішень щодо управління досліджуваним об'єктом, прогнозування та моделювання його станів. Всі ці завдання вирішуються розробкою та впровадженням цілісної системи моніторингу соціально-економічних явищ.

Об'єктами моніторингу соціально-економічних явищ традиційно Були такі: екологічний стан навколишнього природного середовища, рівень життя населення, соціально-трудова відносина, соціально-економічний стан населених пунктів, ділова активність підприємств та ін. Останнім часом особливої актуальності стали набувати питання моніторингу соціальної відповідальності бізнесу, результати якого знаходять відображення в добровільній соціальній звітності підприємств.

При цьому розрізняють кілька способів здійснення такого моніторингу: із залученням експертів та організацій, що його проводять, або власними силами підприємства. Проте залишаються питання, які потребують вирішення як з теоретичної, так і з практичної точок зору, а саме: формування системи цільових показників та вибір методики здійснення моніторингу, одержання кількісної оцінки рівня корпоративної соціальної відповідальності для обґрунтування програми заходів та розробки стратегії розвитку підприємства.

Об'єкти та методи дослідження

Для того, щоб успішно діяти на ринку в сучасних умовах, підприємство повинно не лише створювати, підтримувати та розвивати ресурси, які є суттєвими для досягнення конкурентних переваг, але й вбудовуватися в галузеву структуру, яка включає конкурентів, постачальників та регулюючі органи, а також в структуру певної території з її соціальним та політичним середовищем, до якого належать окремі індивідууми, організації, місцеві громади та органи місцевого самоврядування, які спільними зусиллями створюють певне організаційне багатство та несуть ризики. За таких умов, розвиток та підтримання принципів корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) перетворюється на ключову компетенцію менеджменту, стає основним засобом досягнення сталого розвитку [1, с. 167-173]. Серед 3800 комерційних компаній, які підписали «Глобальний договір ООН», на початок 2008 року за даними офіційного веб-сайту Української мережі Глобального договору ООН [2], налічувалося понад 90 учасників з нашої країни, серед яких, зокрема, такі українські компанії: ВАТ КБ «Надра», «Систем Капітал Менеджмент», «Київстар»; «Кока-Кола» (іноземна компанія, що працює в Україні); неурядова організація «Європейська бізнес асоціація»; «Професійні спілки України»; «Федерація роботодавців України» та ін.

Дослідження показали, що слідування основним стандартам корпоративної соціальної відповідальності (AA1000 або GRI) вже надає підприємствам критерії та інструменти для моніторингу та оцінки своєї діяльності у цій сфері [3,4]. Моніторинг та оцінка закладені безпосередньо у протокол дій компанії при підготовці звітності за даними стандартами, однак у випадку AA1000 компанія може залучити і зовнішніх сертифікованих оцінників для підготовки окремого звіту про стан КСВ. Крім слідування двом найбільш поширеним стандартам звітності з КСВ (AA1000 та GRI), підприємства можуть впроваджувати внутрішньокорпоративну систему моніторингу бізнес-процесів та соціальної діяльності з метою їх удосконалення та впровадження КСВ-стратегії. Так, об'єктами моніторингу КСВ всередині підприємства мають бути: політика у сфері управління екологічними ризиками; політика у взаємовідносинах зі стейкхолдерами; політика в галузі охорони праці та її безпеки, гарантії та соціальний пакет для працівників; економічна політика – виробництво продукції та задоволення потреб споживачів, стимулювання праці, сплата податків, інвестиції у розвиток інфраструктури та благочинна діяльність.

Термін «моніторинг» було введено у науковий обіг напередодні проведення Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища (1972 р.). При цьому «моніторингом» було запропоновано називати «систему повторних обстежень одного чи більше сегментів оточуючого середовища у просторі та часі з визначеними цілями та у відповідності до попередньо підготовленої програми» [5]. Вивченню програмно-методологічних питань моніторингу присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Д. Айстраханов, Дж. Джонстон, В. Галіцин, Б. Леонг-Хонг, Є. Карпов, М. Пугачова, В. Степашко, М. Тітова та ін.

Як процес наукового дослідження (контролю, аналізу, узагальнення та прогнозування даних) моніторинг має свої інструменти та методи, які використовуються для досягнення поставлених цілей та обґрунтування ефективних управлінських рішень. Якщо розглядати проблематику корпоративної соціальної відповідальності, існуючий у цій галузі зарубіжний та вітчизняний досвід, то під моніторингом у практиці складання звітності з КСВ розуміється скоріше описова характеристика ключових показників діяльності без подальшого їх узагальнення та розрахунку узагальнюючого показника. У той же час, оскільки результати моніторингу є підґрунтям для формування виваженої корпоративної стратегії розвитку, то бажано одержати кількісні оцінки тих показників, які є найбільш важливими з точки зору оцінювання рівня КСВ.

Постановка завдання

Мета статті полягає у визначенні основних положень формування на підприємстві системи моніторингу рівня корпоративної соціальної відповідальності.

Результати та їх обговорення

Аналіз історії виникнення категорії «моніторинг» показав, що цей термін було запроваджено фахівцями у галузі гідрометеорології з метою зафіксувати розширення завдань цієї служби, а саме: крім традиційного контролю природних процесів у навколишньому середовищі, моніторинг включав також завдання оцінки антропогенного впливу на ці процеси, аналіз і прогнозування. Поняття моніторингу науковці розглядають у широкому та вузькому сенсі: у широкому сенсі під моніторингом розуміють сукупність таких дій як збирання та систематизація даних, їх архівація, обробка, аналіз та прогноз; у вузькому значення моніторинг – це «регулярне спостереження з метою відстеження тенденцій» [5, с. 7].

При підготовці до проведення статистичного моніторингу передбачається вирішення таких програмних та організаційно-методичних питань: визначити мету, задачі, предмет та цільові показники моніторингу (показники, які достатньо повно характеризують досліджуваний процес); обґрунтувати методи, які при цьому будуть використовуватися на етапах збирання, обробки та візуалізації даних (методи математичної статистики та економетрії, економіко-математичні, імітаційного моделювання, прогнозування, синтезу та аналізу, експертного аналізу тощо). В процесі визначення предметної області моніторингу (формування системи цільових показників) можуть виникати такі ситуації [5, с. 16]:

- 1) задається окремий цільовий показник, який ефективно характеризує стан предметної області, а також певна множина додаткових показників, які на нього впливають (незалежні (екзогенні) змінні або фактори);
- 2) задається група цільових показників, які ефективно характеризують стан предметної області, а також певна група незалежних факторів;
- 3) задається певна група показників-факторів, серед яких цільові не визначені, але які у сукупності досить повно характеризують стан предметної області. При цьому однією з умов, яким повинна відповідати методика проведення моніторингу – кількісні значення досліджуваних цільових показників і факторів.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної практики моніторингу й оцінки КСВ дозволив визначити такі способи його здійснення: 1) підприємство (компанія) запроваджує у практику щорічну звітність, згідно одного з загальноприйнятих стандартів звітності з КСВ, наприклад AA1000 або GRI; 2) підприємство (компанія) запроваджує систему внутрішнього моніторингу та оцінки дотримання принципів КСВ, яка

ґрунтується на внутрішньокорпоративних підходах до визначення принципів КСВ та звітності у цій сфері; 3) підприємство залучає зовнішніх експертів для моніторингу дотримання принципів КСВ та зовнішньої оцінки.

При цьому використовуються різні підходи до організації моніторингу та оцінки КСВ. У великих транснаціональних корпораціях проблеми КСВ виведено на рівень Ради директорів та керівництва з вимогою регулярної (не рідше двох раз на рік) звітності перед Радою директорів компанії. Якщо звернутися до досвіду підприємств легкої промисловості, зокрема шкіряної, то слід зазначити, що на даному етапі жодне з працюючих підприємств галузі (ВАТ «Плай» Івано-Франківське шкіряне підприємство» (м. Івано-Франківськ), ЗАТ «ВОЗКО» (м. Вознесенськ), ЗАТ «Чинбар» (м. Київ), ВАТ «Шкіряне підприємство «Світанок» (м. Львів)) не представляє соціальної звітності за зазначеними стандартами.

У той же час було встановлено, що окремі підприємства, наприклад, ЗАТ «ВОЗКО», яке є лідером у виробництві шкіри в Україні (ринкова частка підприємства у 2008 році склала 32%), має потенціал досягнення високого рівня економічної, екологічної та соціальної результативності, впроваджуючи соціальні та природоохоронні проекти. Проте у нинішній ситуації, крім неготовності підприємств оприлюднювати результати своєї діяльності в економічній, екологічній та соціальній сферах, перешкодою для цього є також: відсутність загальнонаціональної концепції розвитку бізнесу на засадах КСВ, досвіду здійснення відповідного моніторингу, складання звітності та запровадження КСВ у галузях економіки як комплексної системи управління розвитком підприємств на основі принципів соціальної відповідальності та концепції сталого розвитку. Тому на даному етапі більш прийнятним для підприємств шкіряної підгалузі є запровадження системи внутрішнього моніторингу та оцінки дотримання принципів КСВ.

Спираючись на загальну методологію статистичного моніторингу та враховуючи особливості предметної області КСВ, при формуванні методичного підходу щодо здійснення внутрішньокорпоративного моніторингу соціальної діяльності на підприємствах легкої промисловості необхідно вирішити такі завдання: сформувати єдину систему показників та критеріїв оцінки КСВ (загальної та системи показників, які враховують галузеву специфіку та поточні задачі); розробити та запровадити у практику діяльності підприємства звітності з КСВ (підготовка форм звітності); розробити методичне забезпечення процедур збирання, кодування, візуалізації, попереднього та багатовимірного аналізу даних, а також розрахунку цільових показників (локальних, групових та (або) інтегрального); забезпечити ефективність каналів передачі даних та розробити програмно-інформаційний ресурс моніторингу КСВ; рекомендації щодо інтерпретації даних та їх використання при формуванні КСВ-стратегії.

Отже, з розглянутого слідує, що процес моніторингу КСВ потребує комплексного підходу та розробки відповідної системи, інтегрованої в загальну систему управління підприємством, а також підготовки методичного забезпечення для здійснення процедур моніторингу.

Загальну структуру системи моніторингу КСВ зображено на рис. 1.

При цьому використано такі умовні позначення: *ЕКР*, *ЕЛР* та *СР* – відповідно складові економічної, екологічної та соціальної результативності; «→» – канали передачі даних.

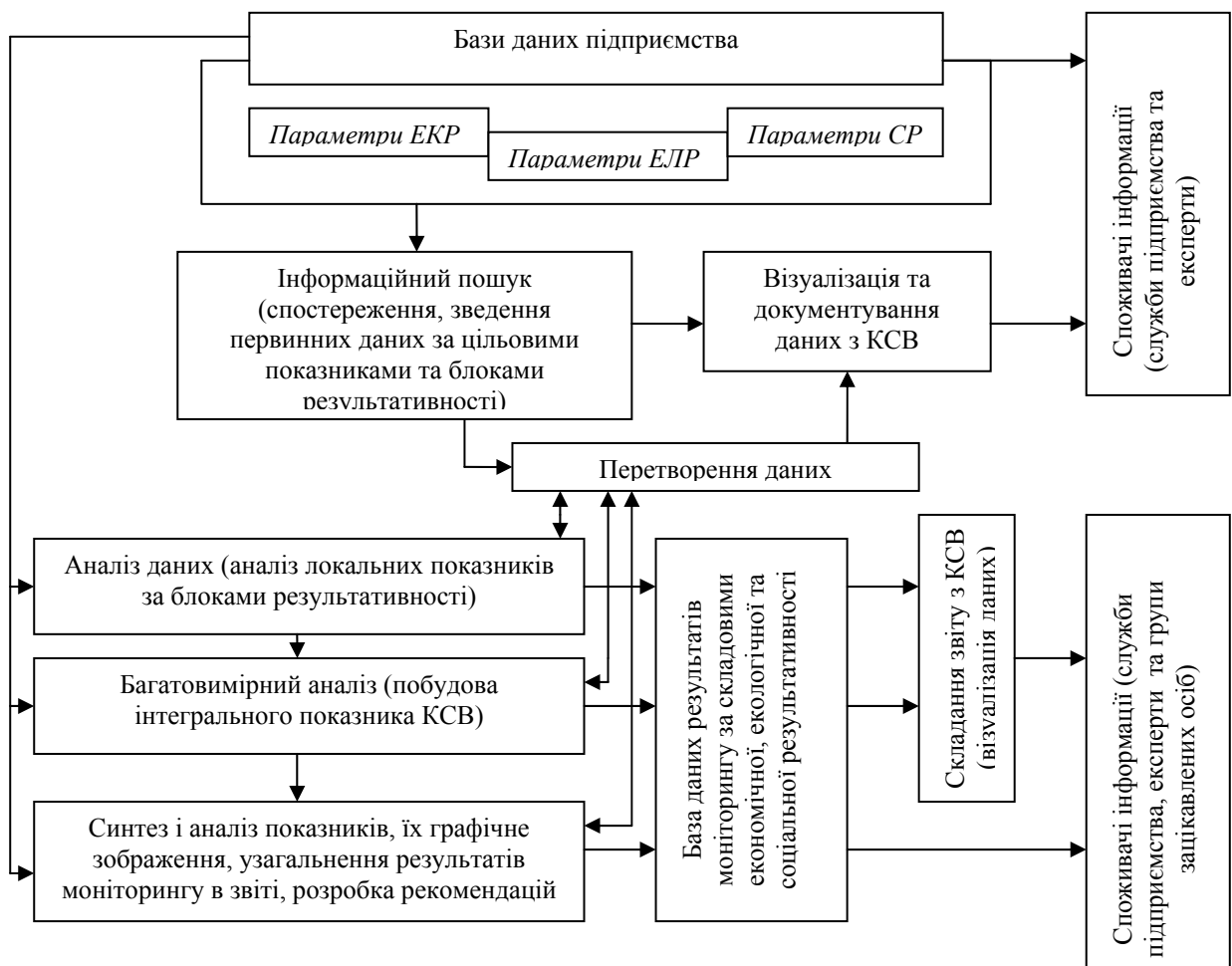

Рис. 1. Загальна структура системи моніторингу КСВ (розроблено автором за даними [5])

Результатом узагальнення теорії та практики статистичного моніторингу став методичний підхід щодо його здійснення у сфері КСВ, який включає такі етапи:

I етап. Формулювання цілі та визначення переліку суттєвих (цільових) показників. При проведенні моніторингу КСВ цільовими показниками є складові результативності, а саме: екологічної, економічної та соціальної. Кожна складова результативності оцінюється за сукупністю локальних показників, які сформовано на основі системи, рекомендованої стандартом GRI, та адаптовано для підприємств шкіряної підгалузі. У табл.1 представлено комплексні показники (блоки) складових результативності, кожний з яких є сукупністю локальних показників, представлених двома групами – внутрішньовиробничої результативності (результативності власне підприємства) та зовнішнього впливу (що характеризують вплив діяльності підприємства на його зовнішнє оточення).

Слід відзначити, що оцінка та інтерпретація складових ЕКР, ЕЛР та СР має суттєве значення для оперативного аналізу вихідних даних (множини параметрів, що характеризують діяльність підприємства), а також для процесу прийняття рішень (обґрунтування КСВ-стратегії).

Таблиця 1. Система цільових показників оцінювання КСВ за складовими

Блоки внутрішньовиробничих показників	Блоки показників зовнішнього впливу
Складова екологічної результативності	
1. Загальна кількість використаних сировини та матеріалів, окрім води, за типами; 2. Відсоток використаних матеріалів, які є вторинними ресурсами (відходами), з джерел, зовнішніх для організації; 3. Відсоток використаних матеріалів, які є відходами власного виробництва; 4. Пряме та непряме використання енергії по сегментах за первинними джерелами; 5. Вода та її використання; 6. Загальні витрати та інвестиції на охорону НПС; 7*. Ініціативи з використання та підвищення ефективності використання відновлюваних джерел енергії (води); 8. Відносний рівень ресурсоемності технологій та продукції.	1*. Джерела води та пов'язані екосистеми / ареали, які зазнають впливу у зв'язку з використанням води; 2*. Вплив виробничої діяльності на біологічне різноманіття (екологічність технологій); 3. Викиди, стоки й відходи та ініціативи зі зниження впливу виробничої діяльності на НПС; 4*. Результативність постачальників стосовно екологічних компонентів програм та процедур; 5*. Вплив основної продукції (послуг) на НПС; 6. Вплив на НПС від використання транспорту, що використовується для логістики; 7*. Відповідність вимогам та стандартам.
Складова економічної результативності	
1. Продукція та частка ринку; 2. Виплати персоналу підприємства (заробітна плата та інші виплати), а також діапазон співвідношень заробітної плати (рівень встановлений на підприємстві порівняно з початком рівнем, середньогалузевим, середнім по промисловості); 3. Одержані субсидії.	1. Сплачені податки (податок на прибуток, нарахування на заробітну плату, ПДВ, акцизний збір та ін.); 2. Інвестиції в розвиток інфраструктури та послуг, які надаються в першу чергу для суспільного добробуту, шляхом комерційної, натуральної або благодійної участі.
Складова соціальної результативності	
1. Зайнятість; 2. Загальна кількість робочих місць, створених підприємством, та середня плінність кадрів; 3. Соціальні виплати понад ті, що забезпечуються чинним законодавством; 4*. Взаємовідносини працівників і менеджерів (участь працівників у діяльності профспілок та ін., політика та процедури щодо переговорів з працівниками при змінах в роботі організації); 5*. Охорона праці та виробнича безпека; 6. Типовий рівень виробничого травматизму, випадків тимчасової втрати працездатності; 7. Навчання та освіта; 8. Розподіл працівників за статтю, віком та участю в управлінні; 9. Показники використання дитячої та примусової праці.	1*. Характер, сфера застосування та результативність програм, які оцінюють вплив організації на суспільство; 2*. Дії (участь в програмах) по викориненню застосування дитячої та примусової праці.

Примітка. * - позначено якісні (описові показники)

II. Оцінювання та аналіз локальних показників. Для знаходження рівня показників та їх інтерпретації в практиці аналізу використовують різноманітні методи. Так, зокрема, при оцінці локальних показників організаційно-економічної стійкості підприємства для кожного розрахункового параметра визначають деякі межі його змін у часі або динамічних станів. При цьому виходять з припущення, що для будь-якого параметра можливо визначити (за допомогою методу експертних рішень), які значення параметрів є прийнятними, нормальними або кризовими. Таким чином, через експертні оцінки визначають межі змін тих чи інших вибраних параметрів, тобто формують класи їх станів в динаміці [6]. Проте загальновідомо, що експертні методи відзначаються високим ступенем суб'єктивності.

Для уникнення суб'єктивності при визначенні граничних значень за кожним локальним показником та з метою вирішення задачі приведення різних за характером показників до єдиної основи пропонується використати теорію бажаності, яка є одним з методів вирішення задачі створення єдиного показника (групового, інтегрального, комплексного) на основі одиничних показників, що мають неоднакові розмірності та зміст [7]. Даний підхід ґрунтується на знаходженні найкращих (бажаних) та припустимих (базових) значень, з якими рекомендується порівнювати фактичні показники підприємств. Визначення шкали оцінки показників дозволить за допомогою функції Дж. Харрінгтона нормалізувати значення різних за характером показників та привести їх до порівнюваного вигляду. Тоді інтегральний показник рівня соціальної відповідальності бізнесу (на основі звітності з КСВ) буде характеристикою, використання якої дозволить одержати не лише загальну оцінку рівня КСВ, а й визначити «проблемні» зони (процеси) та спрямувати ресурси та зусилля менеджерів на забезпечення відповідності рівня кожної складової так званому «бажаному» рівню.

III етап. Розрахунок групових та інтегрального показників соціальної відповідальності бізнесу. Після визначення локальних показників за кожним з блоків результативності розрахунок групових рекомендується здійснювати методом адитивної згортки за такими формулами:

$$EKP = \sum_{i=1}^n a_i \cdot d_i^{EK}, \quad ELP = \sum_{j=1}^m \beta_j \cdot d_j^{EL}, \quad CP = \sum_{k=1}^l \gamma_k \cdot d_k^C,$$

де d_i^{EK} , d_j^{EL} , d_k^C – локальні показники блоків економічної, екологічної та соціальної результативності, визначені за теорією бажаності; a_i , β_j та γ_k – показники вагомості блоків економічної, екологічної та соціальної результативності.

Інтегральний показник рівня соціальної відповідальності бізнесу ($I_{свб}$) визначається згортанням попередніх групових показників за такою формулою:

$$I_{свб} = 0,33 \cdot EKP + 0,33 \cdot ELP + 0,33 \cdot CP.$$

У цій формулі використовуються однакові (0,33) значення вагомості кожного групового показника, що відповідає основному принципу сталого розвитку – збалансованості трьох складових (економічної, екологічної та соціальної). Значення локальних, групових та інтегрального показників змінюються в межах від «0» до «1» та інтерпретуються згідно градацій шкали бажаності, а саме: 0,00-0,37 – неприйнятно низький рівень; 0,37-0,63 – прийнятний, але низький рівень; 0,63-0,80 – середній рівень; 0,80-1,00 – високий рівень; 1,00 – найвищий рівень.

IV етап. Аналіз даних та розробка рекомендацій щодо підвищення рівня складових результативності. Дану методику було апробовано на підприємствах шкіряної підгалузі легкої промисловості України. Результати оцінки за складовими рівня $I_{свб}$ чотирьох підприємств-виробників шкіри наведено в табл.2.

Як показує аналіз даних табл. 2 для всіх підприємств найбільш важливою є економічна діяльність, на другому місці – соціальні питання, а на третьому – питання природоохоронної діяльності. Така ситуація пояснюється тим, що у даних умовах першочерговою задачею є забезпечення фінансово-економічної стійкості, яка створює базис для інших видів діяльності; на другому місці за важливістю для всіх підприємств – соціальна політика, орієнтована на збереження кадрового потенціалу, і лише на

третьому – екологічна (підприємства в більшості забезпечують дотримання встановлених норм та нормативів, а інвестиції у природоохоронну діяльність здійснюють скоріше за залишковим методом, аніж цільовим).

Таблиця 2. **Результати оцінювання рівня соціальної відповідальності підприємств шкіряної підгалузі**

Складова	Результати оцінки складових результативності за теорією бажаності							
	2007 рік				2008 рік			
	підприємства				підприємства			
	№1	№2	№3	№4	№1	№2	№3	№4
<i>ЕКР</i>	0,636	0,788	0,848	0,485	0,445	0,552	0,594	0,339
<i>ЕЛР</i>	0,515	0,576	0,606	0,424	0,334	0,374	0,394	0,278
<i>СР</i>	0,606	0,727	0,667	0,454	0,335	0,398	0,367	0,250

Крім того, слід зазначити, що у 2008 році спостерігається зниження соціальної активності підприємств, що викликано кризовим станом економіки та, як наслідок, збитковістю виробництва (лише підприємство №3 закінчило рік з прибутком). Це не могло не позначитися на зміщенні пріоритетів діяльності підприємства у бік відновлення фінансової стійкості.

У етап. Візуалізація та документування даних (складання звітності з КСВ). Аналіз результатів моніторингу може виконуватися не лише на основі «паперового звіту», але в інтерактивному режимі (шляхом дослідження інформаційних структур відповідної бази даних за допомогою ПЕОМ). Візуалізація та документування результатів моніторингу передбачає складання звіту та підготовку інформації для відображення в двох режимах: інтерактивного аналізу та синтезу підсумкових звітів. При цьому користувач перед генерацією твердих копій в діалоговому режимі збирає, структурує необхідну інформацію, вводить текстові тлумачення, коментарі та інтерпретації, формує базу даних, і тільки після цього готує звіт на паперових носіях.

Висновки

З розглянутого можна зробити такі висновки:

– моніторинг економічної, екологічної та соціальної результативності є ефективним інструментом обґрунтування управлінських рішень у сфері КСВ та формування стратегії сталого розвитку підприємства;

– в Україні система моніторингу соціальної відповідальності бізнесу та підготовки соціальної звітності знаходиться на стадії становлення. Це потребує розробки наукового та методичного інструментарію для здійснення моніторингу та його використання у практиці діяльності підприємств;

– менеджмент кожного підприємства має забезпечувати виконання комплексу завдань, таких як: встановлення діалогу із зацікавленими сторонами з метою забезпечення очікувань кожної з них із врахуванням власних можливостей та інтересів підприємства; врахування ефекту синергії тощо; КСВ необхідно розглядати як концепцію сталого розвитку підприємства, що само по собі вже носить стратегічний характер. Іншими словами, корпоративна соціальна відповідальність – це реакція підприємства на суперечливі очікування зацікавлених сторін, спрямована на забезпечення сталого розвитку підприємства;

– компанії, які і досі не приєдналися до цієї ініціативи, втрачають можливості в бізнесі, конкурентні переваги та відстають в управлінні. Не проводячи внутрішнього моніторингу та не впроваджуючи стратегії КСВ, вони, по-перше, не відстежують та не контролюють вплив свого виробництва на суспільство та навколишнє середовище, а по-друге, не повною мірою реалізують свій економічний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тарасенко І.О. Стратегічне управління соціальною відповідальністю як основа сталого розвитку підприємства // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Збірник наук. праць. – К.: КНУТД, – 2009. – № 2 (46). – т.1. – с. 167–173.
2. Українська мережа Глобального договору ООН – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.globalcompact.org.ua>.
3. AA1000 Stakeholder Engagement Standart [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://accountabilityaa1000wiki.net/>
4. Стандарт верификации отчетов AA1000 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ksovok.com/doc/aa1000s.doc>
5. Концептуальні основи статистичного моніторингу / Д.Д. Айстраханов, М.В. Пугачова, В.С. Степанко та ін.; За ред. М.В. Пугачової. – К.: ІОЦ Держкомстату України. – 2003. – 343 с.
6. Колобов А.А. Менеджмент высоких технологий. Интегрированные производственно-корпоративные структуры: организация, экономика, управление, проектирование, эффективность, устойчивость / А.А. Колобов, И.Н. Омельченко, А.И. Орлов. – М.: Издательство «Экзамен», – 2008. – 621с.
7. Kendall M.G. Rank Correlation Methods. – N.Y.: Hafner Publ.Go., –1995. – 196 p.

Надійшла 17.092009

УДК 336.225.64

ДЖЕРЕЛА РИЗИКІВ ПОДАТКОВОГО БОРГУ

О. М.ТИМЧЕНКО

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Систематизовано причини податкового боргу, встановлено їх взаємозв'язок, доведено, що джерела ризиків з боку держави завжди є необхідною і достатньою умовою для антифіскальної поведінки платників

Запорукою ефективного менеджменту, зокрема в частині розробки запобіжних заходів виникненню податкового боргу, є виявлення причин цього явища. У вітчизняній науковій літературі зустрічаються поодинокі праці, в яких досліджуються причини несвоєчасної сплати податків. Серед них слід відмітити праці В. І. Грушка, К. В. Павлюк, С. В. Онишко, А. М. Жеребних та І. М. Таранова. Слід також зазначити, що досить багато уваги приділяється виявленню причин ухилення від сплати податків та невиконання податкових зобов'язань в Україні. Це праці О. Ю. Безгубенко, В. В. Вишневського, А. С. Веткіна, П. Т. Геги, А. Є. Гутника, І. І. Кучерова, С. П. Познякова, В. М. Федосова. Оскільки ми визнаємо